

לכבוד שבת קדש – פרשת משפטים תשפ"ב

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

שלפיהן חיים אנשים. ואכן, התורה משתמשת במילים שונות: חוקים, משפטים, תורות, מצוות.

מעניין לשים לב שהמילה משפט איננה מתייחסת רק לעצם החוק אלא בתנ"ך היא מופיעה בדרך כלל בהקשר של נורמות התנהגות, על פי רוב ביחסים שבין אדם לחברו, או ביחס לעשיית דין. אולם לעתים היא באה במקום התואר 'נכון' או 'ראוי'. כך אצל יוסף הפותר חלומות ונתת כוס פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כְּמִשְׁפֵּט הָרֵאשֹׁן אֲשֶׁר הָיְתָה מִשְׁקָהוּ: כך בענין אמה עבריה ואם־לִבְנֵי יִיעָרְנָה כְּמִשְׁפֵּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: כך אצל עתליה ויהוידע ותרֵא וְהָנָה הַמֶּלֶךְ עִמָּד עַל־הַעֲמֹד כְּמִשְׁפָּט. כך

אצל שלמה הקובע את נורמת ההתנהגות במקדש על פי הנוהל שקבע דוד ויעמד כְּמִשְׁפֵּט דָּוִד־אָבִיו אֶת־מַחְלְקוֹת הַבְּהֵימֹת עַל־עַבְדָּתָם וְהַלְוִיִּם עַל־מִשְׁמֹרוֹתָם לְהֵלֵל וּלְשַׁרְתֵּן נְגִיד הַבְּהֵימֹת לְדַבְרֵי יוֹם בְּיוֹמוֹ וְהַשְׁוֹעֲרִים כְּמַחְלְקוֹתָם לְשַׁעַר וְשַׁעַר אֲנַחֲנוּ חַיִּים בַּעוֹלָם מֵאֵד מִשְׁפָּטִי. כל דבר הפך לשאלה משפטית. קשה להתנהל בחיים הציבוריים והעסקיים, ואפילו

בצבא, בלי עורך דין צמוד. לאחרונה אנחנו שומעים יותר ויותר את המונח "מניעה משפטית", בעיקר מכיוונם של יועצים משפטיים. לא בכדי משתמשים יועצים משפטיים במונח "מניעה משפטית", ולא "מניעה חוקית". הפעולות שהם מבקשים לסכל מותרות על פי חוק, ולכן הם אינם יכולים לטעון שאלה אינן חוקיות. אם כך, מדוע הם מבקשים לפסול אותן? משום שבעיניהם הן אינן ראויות.

המילה 'משפט' מבטאת לא רק את החוק, אלא גם את הראוי והנכון. מילה זו, שמשתפת במובניה השונים את המקצוע שאליו הם הוכשרו ושבו הם עוסקים (עשיית דין) יחד עם התואר 'ראוי', הטעתה אותם לחשוב שמקצועם והכשרתם מקנים להם את הסמכות לקבוע מה הדבר הנכון לעשות בכל עניין ועבור כל אדם. אולם על הדיינים לזכור כי הם ממונים על עשיית הדין על פי החוק. פעולות ומצבים שהחוק אינו מתייחס אליהם אינם בתחום סמכותם. דעתם בענייני צבא, כלכלה, אנרגיה או תרבות אינה חשובה מדעתו של כל אדם אחר. אפילו בתחום המוסר אין להם יתרון. כאשר אדם בא אל השופט הוא בא לפני האלוקים ונקרב בעל־הבית אל־האלהים אִם־לֹא שֶׁלֹּא יָדוּ בְּמִלְאֶת רַעְהוּ. על הדיין לזכור שהוא מנהל את מערכת המשפט – מביא לעולם את הנכון והראוי, אך עליו לעשות זאת מתוך שותפות לקב"ה ועל פי רצונו. כך עוברים מהר סיני לחיי היום יום – משכינים את הקב"ה בעולם. דבר זה נעשה מתוך לקיחת אחריות, ולכן בתחום המשפטיים-בתחום נורמות ההתנהגות, הנכון והראוי,

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לִפְנֵיהֶם זֶה עַתָּה סִימּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת מַעֲמַד הַר סִינַי, מהאור הגדול והמעמד המרשים נוחתים אל חיי היום יום. חיים בהם אנו לא עוסקים בכל רגע במעמדים הגדולים אלא עוסקים בקטנות של יום יום. החכמה הגדולה היא לדעת להעלות את כל רגעי החיים למדרגת הר סיני. ואת זה עושים על ידי המשפטים – העניינים הקטנים שבין אדם לחבירו. ידועים דברי רש"י המבוסס על המדרש המסביר מדוע נסמכה פרשת משפטים מיד אחרי מתן תורה. ללמדנו שכל הפעולות והכללים ניתנו בהר סיני. מה ענין שמיטה להר סיני מכאן ועד סוף ספר ויקרא, אלה הם דברים שנאמרו למשה ולעם ישראל בהר סיני. ומתחילים במשפטים, שאלה הם העניינים שבין אדם לחבירו. ההתנהלות הנכונה גם בענייני קטנות בעולם, היא להכניס את הקב"ה כשותף בכל מעשה שאנו עושים. על האדם לקדש את חייו ולהכניס את השכינה אל חיי היום יום. בהתנהלות של אדם כלפי חבירו הוא עושה את דבר האל.

אבל ההנחיה היא לא רק לבני ישראל שעליהם להשתמש במערכת משפט, כללים וחוקים אלא ההנחיה פונה אל השופטים והדיינים. על הדיין לזכור שהוא לא עושה דברים מדעתו אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו, כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית (מדרש אגדה שמות פרשת משפטים פרק כא סימן א). כל משפט הוא מעמד הר סיני אמר הקדוש ברוך הוא לדיינים הוּוּ זְהִירִים בְּדִין שֹׁאֲנֵי יוֹשֵׁב בֵּינֵיכֶם. שְׁנֹאמַר אֱלֹהִים נֹצַב בַּעֲדָת אֵל (תהלים פב א). בכל עת שאתם יושבים בדין אתם מכניסים את הקב"ה לעולם. אינני יושב למעלה במנותק מכך אלא כל מעשיכם הם קידוש שם ה'. הוּוּ זְהִירִים בְּדִין יְתוּמִים וְאַלְמָנוֹת, שֹׁאֲנֵי הוּא אֲבִיהֶם . . . וְלֹא נַחֲרַבָּה יְרוּשָׁלַם אֲלֵא עַל שֶׁהוּוּ אֵת הַדִּין, לא כתוב שלא היה משפט אלא כתוב שהיטו את הדין. גם בסדום היה משפט, אלא שהמשפט היה על פי דעת האנשים, דעת הדיין ולא דבר האל המקדש את היום יום. וכך ממשיך המדרש: יְתוּם לֹא יִשְׁפּוּטוּ, הִיָּה עוֹלָה הַיְתוּם לְדִין, וְהוּוּ מִשְׁהִים אֵת דִּינוֹ מְרֹב אֲשֶׁר תִּצּוֹק עֲלָיו רֹחוּ, הִיָּה חוֹזֵר בַּפִּי נִפְשׁוֹ, הִיָּה מוֹצֵא אֹתוֹ אֲלֵמָנָה בְּדֶרֶךְ, הִיָּה אֹמֵר לֹו מָה עֲשִׂית בְּדִין, אֹמֵר לָהּ לֹא הוֹעֲלִיתִי כְּלוּם אֲלֵא הִשְׁהוּ אֹתִי עַד עַתָּה, וְלֹא הוֹעֲלִיתִי כְּלוּם, וְדִינִי לֹא דִנּוּ, וְהִיָּה אֹמֵר הַאֲלֵמָנָה אִם זֶה אִישׁ וְלֹא הוֹעִיל, אֲנִי שֹׁאֲנֵי אֵשׁ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, הִיָּה חוֹזֵר בְּלֵא דִין, לִפְיֶיךָ אֹמֵר וְרִיב אֲלֵמָנָה לֹא יבוא אליהם ניתן להיות שופט אך לשפוט בלא משפט.

לכן התורה פותחת את פרשתנו במונח "משפטים". ניתן להשתמש במילים שונות כאשר רוצים לדבר על נורמות

נכנסים דיני נזיקין. ארבע אבות נזיקין נלמדים כאן בפרשה. אדם אינו יכול לפתוח בור ברשות הרבים כי זה מה שמתחשק לו, ואולי בגלל שהוא זקוק לעפר מתוך הבור. הנכון והראוי באמת מתוך התחשבות ולקחת אחריות. כמו שעל הדיין לקחת אחריות בהשראת שכינה בחיי היום, חובה על כל אחד ואחד לחשוב על מעשיו, ולקחת אחריות.

התורה מתנגדת בתכלית ההתנגדות לאמיל"י – הדבר שלצערנו הרב מנחה ומוביל את התנהגותם של אנשים רבים – **אני מה יוצא לי**. לא מה נכון, לא מה ראוי, לא דאגה לזולת ואיכפתיות למה שקורה סביבנו אלא מה אני יוצא לי.

זו מהותה של פרשת משפטים. להביא בחיי היום יום את הקירבה אל הנעלה והנשגב – **וְנִקְרַב בְּעַלְהֵבֶיִת אֱלֹהֵי הַיּוֹם** =====

בפרשה שלנו מזכירים עניני המשפט הקשורים לנזקים. כך למשל דיני ארבע אבות נזיקין נלמדים מפרשתנו. נזקים רבים נגרמים מגורמים שונים. והשבוע אנו מציינים את אחד האירועים שגרמו לנזק גדול ביותר בתולדות ארץ ישראל.

לפני 1273 שנים, בכ"ג שבט ד'תקט"ט – 18 בינואר 749 לספירה רעדה האדמה. קיימות עדויות בכתב לאסון שפקד את הארץ ממקורות נוצריים, יהודיים ומוסלמיים וכן התגלו עדויות להרס בחפירות ארכאולוגיות ברחבי הארץ מירושלים ועד הגליל והגולן. לפי עדויות הללו, ברעש האדמה נהרגו רבבות בני-אדם ונהרסו מבנים רבים, בהם העיר טבריה, העיר בית שאן ומסגד אל-אקצא בירושלים. הרעש נקרא במסורת היהודית 'רעש שביעית' כיוון שהוא נזכר בפיוטים כרעש שקרה בשנת "שביעית", כלומר שנת שמיטה.

בגניזת קהיר נשמרו מספר פיוטים ארצישראליים קדומים שנכתבו לצום כ"ג בשבט. צום זה נקבע, כך מתברר, ליהודי ארץ ישראל לזכר החורבן וההרס שנגרמו ברעידת האדמה. בקטע מהגניזה, המכיל דף מסידור הכולל פיוט בערבית שתרגומו, כפי שפירסם מרגליות:

"ובכ"ג בשבט צום לארץ ישראל יקראוהו

צום הרעש משום שארץ ישראל רעשה ונפלו ממנה

הרבה ערים ומתו תחת החרבות חכמים

ויש לו במקראות רמז "בזעם תצעד ארץ". מזמן שחרבה

ירושלים עד הזמן שקרה (הרעש) בארץ ישראל מניין בזע"ם"

הפיוט מזכיר את הפסוק בספר חבקוק ג:י"ב "בזעם תצעד ארץ". "בזע"ם לחורבן", בגימטריה, לפיה לאותיות הסופיות יש ערך של מאות, (מ"ם סופית=600) הוא 679 שנים לחורבן בית שני. מענין לראות שתושבי ארץ ישראל מנו את שנותיהם לחורבן הבית. חישוב החורבן בשנת 70 מביא אותנו לשנת 749 לספירה.

המקורות השונים מביאים אותנו למחלוקת בין החוקרים לגבי השנה בה התרחש הרעש. שלומית אליצור למשל מעירה שרק האותיות זע"ם בטקסט מנוקדות, ואין ניקוד מעל האות ב', כלומר, ייתכן שהשנה שבה אירע הרעש אינה אלא 677 לחורבן. ואז מדובר בשנת 746 או 747 לספירה. ערעור נוסף מגיע ממקור נוצרי. כך כתב תיאופנס מחבר ה"כרוניקה העולמית" **ביום 18 בינואר, בשנת 6238 לבריאת העולם שנת שלטונו השישית של הקיסר קונסטנטינוס החמישי ושנת שלטונו השלישית של הח'ליף מרוואן השני, אירעה רעידת אדמה קשה בפלשתינה, באזור הירדן ובסוריה, בשעה הרביעית (=בסביבות עשר) בבוקר. הרבה רבבות של אנשים ללא מספר מתו, כנסיות ומנזרים נפלו ובמיוחד במדברה של עיר הקודש.**

בקטע ישנה סתירה פנימית, בין שיטות המנייה השונות. ולכן, חלוקות הדעות אם השנה היא שנת 746 או שנת 747. אם התאריך הוא 18 בינואר 746, הרי שתאריך זה מתאים לכ"ב בשבט שנת ד'תק"ו.

אי בהירות נוספת עולה ממקורות מוסלמיים. כך כתב ג'מאל א-דין אלמקדסי (מת 1364), מחבר הספר "מעורר הרצון לביקור בלוקדס וא-שאם": **"בזמן רעידת האדמה של שנת 130 (להג'רה) נהרסו הצדדים המזרחי והמערבי של המסגד (אל-אקצא)".** לעומתו כתב אבו אל-מחסין אבן טערברדי (מת 1469), מוסר כי **"בשנת 130 היו הרבה רעידות חזקות בא-שאם... ונחרבה ירושלים... ונהרגו אנשים הרבה... ויש אומרים שזה היה בשנת 131 להג'רה".** (לשם הסבר יש לזכור כי שנת 130 להג'רה: ספטמבר 747 עד אוגוסט 748, ואילו שנת 131 להג'רה: אוגוסט 748 עד אוגוסט 749).

סתירות אלה במקורות הכתובים הביאו את החוקרים לחלוק על מועד הרעש. מרדכי מרגליות, בדק ומצא ש-18 בינואר אינו קרוב לכ"ג בשבט בשנת 748. לעומת זאת, בשנת 749 חל 18 בינואר בכ"ד בשבט. סטייה של יום אחד אפשרית.

כאן בא לעזרתנו המחקר הארכיאולוגי. בחפירות שנעשו בבית שאן התגלתה באחת החנויות גווייתו של אדם, ובידו כלי מלא מטבעות, כשעל אחת מהן טבועה "שנת 131 להג'רה" כלומר - 749. צפרייר ופרסטר, שעל פי השערתם, נהרג בעל החנות ברעש, כתבו: **אין ספק כי המטבע, שניכרים בו סימני הטביעה הטרייה שלא התעמעמה בעקבות שימוש ממושך, הגיע לידי בעל החנות שבועות או אף ימים ספורים לפני 18 בינואר 749, עת נקבר במפולת החנות יחד עם שאר חפצי הערך.**

נראה, כי בעיני יהודי ארץ ישראל של התקופה היה רעש האדמה חורבן שלא היה כדוגמתו מאז חרב בית המקדש.. ולכן גם נקבע עליו יום צום.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>